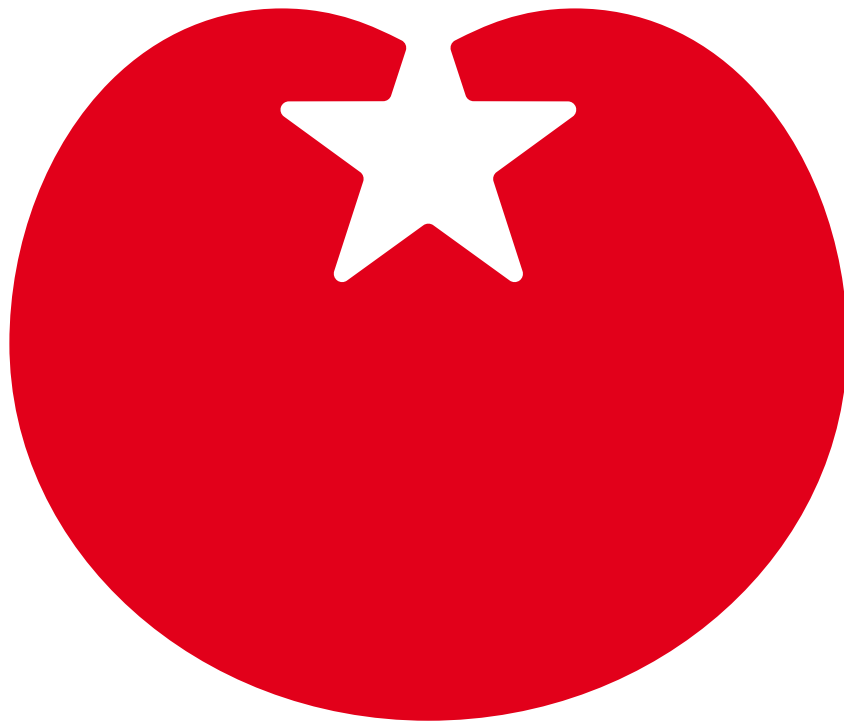

SPANNING

NEE TEGEN DEZE EU

BEU

NEE TEGEN DEZE EU

Op 22 februari jongstleden stelde het SP-Congres het verkiezingsprogramma voor de Europese verkiezingen van 22 mei vast. Dennis de Jong, door hetzelfde congres gekozen als lijsttrekker voor de SP, licht het verkiezingsprogramma toe. Hij stelt dat het een uniek programma is, omdat het een duidelijke visie op Europa geeft met zowel kritiekpunten als alternatieven. Kernpunt voor de SP is dat het Nederlandse parlement weer zeggenschap krijgt over belangrijke zaken als hoe wij onze publieke voorzieningen regelen.

Fractiemedewerker Niels Jongerius wijst in zijn bijdrage op de grote gevaren van het op handen zijnde handels- en investeringsverdrag tussen de EU en de VS (TTIP). De inhoud van het verdrag is geheim, de nationale en Europese democratie worden uitgehold en de grote bedrijven krijgen via geheime tribunalen de mogelijkheid om overheden aan te klagen. De SP verzet zich dan ook hevig tegen dit verdrag.

Lobbywaakhond Erik Wesselius van Corporate Europe Observatory (CEO) en SP-kandidaat voor de Europese verkiezingen, vertelt over zijn strijd tegen de lobby van grote bedrijven en banken, die hij nu in het Europees Parlement hoopt voort te zetten.

Medewerker van het Wetenschappelijk Bureau Karel Koster laat zien dat verdergaande Europese militaire samenwerking de soevereiniteit van Nederland onder druk kan zetten. Zo zouden wij gedwongen kunnen worden om mee te doen met zware interventieoorlogen, terwijl er fors bezuinigd wordt op de defensiebegroting.

Verder in *Spanning* veel aandacht voor de funeste gevolgen van marktwerking in het hoger onderwijs. Willem Halffman, een van de opstellers van het *academisch manifest*, stelt dat de universiteit – die nu bezet is door managers – weer publiek moet

worden. Historicus Matthias van Rossum, lid van actiegroep Veront-ruste VU'ers, roept op tot krachtig verzet van medewerkers en studenten om de managementcultuur aan universiteiten te doorbreken en de zeggenschap te heroveren.

In het zesde deel van *Ons Kapitaal* bespreekt Ronald van Raak psychoanalyticus Freud, die het ongenoegen van mensen met de samenleving verklaarde. Vervolgens geeft hij aan wat politici van Freud kunnen leren.

In hun opzienbarende boek *Schaarste* presenteren econoom Sendhil Mullainathan en psycholoog Eldar Shafir hun theorie van de psychologie van de schaarste. Hun belangrijkste conclusie is dat armoede niet het gevolg is van slechte beslissingen, maar dat het de armoede zélf is die leidt tot slechte beslissingen.

Het zestiende deel van *Parels uit de Parlementaire Geschiedenis* is een bijzonder deel, want het staat in het teken van een wet die nog in behandeling is: de Referendumwet. Binnenkort wordt het wetsvoorstel om raadgevende referenda toe te staan besproken in de Eerste Kamer.

'In ons straatje' staat tot slot in het teken van de bijeenkomst van modern linkse partijen uit Europa, die onlangs door de SP in Amersfoort werd georganiseerd. Een van de doelen van deze bijeenkomst was om de samenwerking in het Europees Parlement te bevorderen.

INHOUD

- 3 **HET EUROPA-STANDPUNT VAN DE SP IS UNIEK**
- 6 **NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA**
- 8 **DE STRIJD AANGAAN MET DE LOBBY VAN HET GROOTKAPITAAL**
- 10 **EUROPESE MILITAIRE SAMENWERKING ZET SOEVEIREINITEIT ONDER DRUK**
- 11 **HET ACADEMISCH MANIFEST**
- 12 **'DE UNIVERSITEIT IS GEKOLONISEERD DOOR MANAGERS'**
- 14 **'DE UNIVERSITEIT MOET WEER VAN MEDEWERKERS EN STUDENTEN WORDEN'**
- 16 **ONS KAPITAAL 6**
- 17 **SCHAARSTE MAAKT ONS DOMMER**
- 18 **PERELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 15**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Illustratie cover

Thonik

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING MAART 2014

HET EUROPA-STANDPUNT VAN DE SP IS UNIEK

Tekst: Dennis de Jong Foto: Suzanne van de Kerk

Op 22 februari stelde het SP-Congres het programma voor de Europese verkiezingen van 22 mei vast. Het is een radicaal programma, maar met duidelijke oplossingsrichtingen. Hoewel onze minister-president daar een hekel aan heeft, zou je gerust kunnen zeggen dat het programma een duidelijke visie op Europa bevat met zowel kritiekpunten als alternatieven. Ten opzichte van alle andere Nederlandse politieke partijen zijn we met onze positie uniek.

Een verkiezingsprogramma schrijf je voor vijf jaar. Voor de Europese Unie worden de komende vijf jaar ongelooflijk belangrijk. Niemand gelooft nog dat het *business as usual* blijft. Zo wil de Britse premier Cameron heronderhandelen over de positie van het Verenigd Koninkrijk binnen de Europese Unie, en het resultaat daarvan in 2017 via een referendum voorleggen aan de bevolking. Tegelijkertijd heeft de Duitse bondskanselier Merkel herhaaldelijk gezinspeeld op de gedachte dat de lidstaten in de eurozone juist hechter zouden moeten gaan samenwerken. Ook daarvoor denkt zij dat een verdragwijziging nodig is, zij het een snelle, beperkte en 'slimme'. Dat laatste wijst erop

dat ze probeert te voorkomen dat er in eurolanden referenda moeten worden gehouden over de verdragswijzigingen.

Het zal nog een heel getouwtrek worden, maar denkbaar is dat na de Europese verkiezingen al dit soort wensen voor verdragswijzigingen bij elkaar komen en dat er dan eindelijk een fundamentele discussie ontstaat over de vraag hoe de Europese Unie er uit moet gaan zien. Met ons verkiezingsprogramma maken we duidelijk dat we als SP daarbij flink van ons zullen laten horen.

Voor ons is het kernpunt dat het Nederlandse parlement over belangrijke zaken weer het laatste woord krijgt. Nu is het zo dat een minister kan zeggen dat hij 'gevochten heeft als een leeuw, maar in de Raad van ministers helaas onvoldoende steun kreeg'. De Raad besluit namelijk vrijwel steeds met versterkte (gekwalificeerde) meerderheid, waardoor een Nederlandse minister altijd de hulp van een aantal andere lidstaten nodig heeft om een voorstel tegen te houden. Het recht om een voorstel te vetoën bestaat nauwelijks meer. Voor alle belangrijke zaken, zoals hoe wij onze publieke voorzieningen organiseren, of onze strafrechtelijke regels, willen we het vetorecht weer terug. Daarnaast moet het voor Nederland ook mogelijk zijn om, in plaats van een veto in te zetten, te zeggen: jullie mogen doen wat jullie willen, wij zullen jullie niet tegenhouden, als wij als Nederland zelf maar niet mee hoeven doen. Dit heet een opt-outregeling. Het Verenigd Koninkrijk en Denemarken hebben, vooral op het gebied van justitie, zo'n regeling. Als het EU-Verdrag toch gewijzigd gaat worden, moet wat ons betreft Nederland een vergelijkbare positie afdwingen.

Daarnaast willen we 'Brussel' zelf ook flink op de schop nemen. Tijdens de afgelopen vijf jaar heb ik als SP-Europarlementariër gemerkt dat de Europese Commissie een heel vreemde rol is gaan spelen bij de besluitvorming. Toen in 1957 de voorloper van de Europese Unie, de Europese Economische Gemeenschap (EEG), werd opgericht, ging het om zes lidstaten: Frankrijk, Duitsland, Italië en de Benelux-landen. Frankrijk en Duitsland hadden een lange voorgeschiedenis van vijandschap en oorlog en hoewel ze nu samen aan tafel zaten en wilden werken aan de wederopbouw van Europa, wilden ze voorkomen dat die nieuwe samenwerking te veel zou doorslaan in het voordeel van een van deze beide landen. Daarom stelden ze een 'onafhankelijk' orgaan in, dat verantwoordelijk zou worden voor het doen van voorstellen op basis van het 'algemeen Europees belang'. Daarmee was de Europese Commissie geboren en werd het Europese bouwwerk opeens anders dan alle andere internationale organisaties. Het was geen vorm van eenvoudige samenwerking van lidstaten – ook wel aangeduid met de term 'intergouvernementele samenwerking' – maar evenmin was het een federaal bouwwerk geworden. Dan zou namelijk alle macht liggen bij een soort regering die boven de lidstaten zou staan, zoals de federale regering van de Verenigde Staten. De EEG was noch het een, noch het ander. Daarom wordt in het internationaal recht de EEG, en later de Europese Unie, beschouwd als een hybride rechtsvorm met zowel intergouvernementele als supranationale trekken.

22 februari 2014. SP-lijsttrekker voor de Europese verkiezingen Dennis de Jong spreekt het congres toe.

Ten opzichte van de jaren vijftig is er veel veranderd: inmiddels kent de Europese Unie 28 lidstaten. Anders dan sommigen dachten, heeft de toetreding van zoveel nieuwe lidstaten de macht van de Commissie niet verminderd, integendeel. Er zijn nu zoveel spelers, dat de Commissie lidstaten, en binnen het Europees Parlement ook politieke stromingen, handig tegen elkaar uitspeelt om haar zin te krijgen.

De Commissie is steeds meer uitgegroeid tot een orgaan dat uit is op maximale macht, ten koste van de lidstaten. De Eurocommissarissen zijn daar zelf voor een belangrijk deel debet aan, maar ook in de ambtelijke structuur zijn stimulansen ingebakken die zorgen voor machtshonger. Eurocommissarissen zijn eigenlijk op zichzelf al vreemde figuren. Het zijn vrijwel steeds politici die de neiging hebben zich – ten onrechte – te zien als een soort ministers. Iedere lidstaat heeft recht op één Eurocommissaris. Dat betekent dat er op dit ogenblik 28 Eurocommissarissen zijn. Ter vergelijking, het kabinet-Rutte II kent 13 ministers (en 7 staatssecretarissen). Om elke Eurocommissaris voldoende werk te geven, zijn de taken opgeknipt en eindigen sommige Eurocommissarissen met een weinig imposante portefeuille. Goed voorbeeld is de Nederlandse Eurocommissaris, Neelie Kroes, die de 'Digitale Markt' mag doen. Dat onderwerp had net zo goed door haar Franse collega, Barnier, gedaan kunnen worden, want die doet de interne markt, waar de digitale markt deel van uitmaakt. Om haar bestaansrecht te bewijzen, heeft Kroes een lawine aan voorstellen gedaan, die lang niet allemaal echt nodig waren. Dat zie je bij alle Eurocommissarissen. Bedreigender is nog dat er ook Eurocommissarissen zijn die uitsluitend taken hebben waar de Europese Unie nauwelijks of niet over gaat. Zo is er een Eurocommissaris voor Cultuur en Onderwijs en één voor Gezondheid. Dit zijn bij uitstek terreinen waarvoor de lidstaten zelf bevoegd zijn, maar je zal maar Eurocommissaris zijn op zo'n beleidsveld. Dan wil

je je toch laten gelden en dus ga je voorstellen bedenken. Je kunt altijd wel een fonds oprichten, of lidstaten uitnodigen hun beleid te coördineren. Stukje bij beetje krijg je zo meer verantwoordelijkheden en wordt de Europese Unie actief op terreinen waar ze dat helemaal niet zou moeten zijn.

Zelf heb ik in de jaren negentig van de vorige eeuw enkele jaren als ambtenaar bij de Europese Commissie gewerkt. Daar merkte ik dat je ambtelijke carrière sterk samenhangt met het aantal wetsvoorstellen dat je geschreven hebt en er bij de Raad van ministers en het Europees Parlement doorheen krijgt. Van belang is verder dat je in de wetsvoorstellen nieuwe taken opneemt voor de Commissie, want ook na aanvaarding van het wetsvoorstel moet er voor de dienst waar je onderdeel van uitmaakt brood op de plank zijn. En zo bepaal je dan dat lidstaten periodiek moeten rapporteren aan de Commissie en dat de Commissie daarover dan weer een verslag moet maken. Ook staat er in Europese wetten vaak dat de Commissie na verloop van tijd aanvullende voorstellen moet doen, en in steeds meer gevallen krijgt de Commissie de opdracht vrijwel zelfstandig een aantal uitvoeringsbesluiten te nemen. Dat soort zaken telt vaak zwaarder dan het doel dat met de wet beoogd wordt. Alle ambtenaren die bij de Europese Commissie werken, weten dit en proberen dan ook zoveel mogelijk wetsvoorstellen te schrijven en aangenomen te krijgen. Dat leidt tot een verbetering die je goed ziet als een voorstel het niet dreigt te halen. Een mislukt wetsvoorstel betekent niet veel goeds voor je ambtelijke carrière.

En zo zitten we opgescheept met een apparaat dat uit is op steeds meer macht en op steeds meer Europese regelgeving. Vergeet het idee van 'bouwen aan een mooi Europa'. Het gaat bij de Europese Commissie tegenwoordig puur om de macht en dat geldt zowel voor de Eurocommissarissen als voor hun ambtenaren.

Voor de SP komt daarbij dat in de afgelopen vijftienvier jaar de Commissie in handen is gevallen van de grote, internationale bedrijven. Die zagen in de Europese Unie een mooie kans om hun neoliberale, op markt gerichte ideeën door te drukken. De Commissie ging hier graag op in, want de bedrijven hadden een win-winsituatie gecreëerd. Door projecten als de gemeenschappelijke markt en de invoering van een gemeenschappelijke munt, zou de Europese Unie op tal van nieuwe terreinen bevoegdheden krijgen die de Commissie nog machtiger zouden maken en ondertussen de bedrijven precies gaven wat ze wilden: markt, markt, markt. Voor de interne markt zijn inmiddels zo'n 2700 Europese wetten aangenomen. Alle regels waar bedrijven mee te maken kunnen krijgen, moesten zoveel mogelijk hetzelfde worden in heel Europa (en natuurlijk tegelijkertijd bedrijfsvriendelijker). Hier komen de inmiddels beruchte regeltjes vandaan over de kromte van een banaan en het niet los mogen serveren van olijfolie in restaurants. Ook alle aanbestedingsregels komen hieruit voort en de regels over 'ongeoorloofde staatssteun'. En niet te vergeten: alle regels die onze publieke voorzieningen proberen te vermarkten. De euro deed de rest. Na de invoering van een gemeenschappelijke munt en de financiële crisis ging men over tot de invoering van Europees economisch bestuur, met supercommissaris

Rehn aan wie de regeringen van de lidstaten hun nationale begrotingen moeten voorleggen, nog voordat deze naar de nationale parlementen gaan. Rehn kan over van alles en nog wat aanbevelingen doen: over alle overheidsuitgaven, over belastingen, en zelfs over de ontwikkeling van de lonen, ook al zijn deze in cao's vastgelegd. De grote bedrijven vinden het prima, want de Commissie volgt mooi de neoliberale lijn van een 'kleine overheid', met schrale publieke voorzieningen.

In ons verkiezingsprogramma stellen we voor om de Europese Commissie terug in het hok te stoppen. De Commissie mag van ons geen wetsvoorstellen meer indienen. Dat recht gaat naar de lidstaten en het Europees Parlement. Hiermee maken we een eind aan de onheilige alliantie van machtshonger en onderworpenheid aan de neoliberale lobby. De Commissie moet worden omgevormd tot een ambtelijk uitvoeringsapparaat: geen Eurocommissarissen meer, hooguit een secretaris-generaal als baas van de overblijvende ambtenaren. Om de ivoren toren verder af te breken stellen we ook voor dat Europese ambtenaren steeds meer worden vervangen door tijdelijk uitgezonden nationale ambtenaren. Die weten veel beter wat er leeft onder de burgers en hebben minder last van machtshonger.

Dat zijn radicale voorstellen. Als ze worden uitgevoerd, is de Nederlandse Tweede Kamer weer de baas over de eigen begroting en bepalen we zelf hoe we onze publieke voorzieningen als energie, openbaar vervoer, onderwijs en zorg inrichten. Dat is heel wat anders dan wat de gevestigde partijen voorstellen: VVD, CDA en PvdA hebben lijstjes gemaakt van onderwerpen die weer nationaal geregeld zouden moeten worden. Die lijstjes stellen niet veel voor: belangrijke zaken als de zeggenschap over onze begroting laten ze nog steeds door Brussel regelen. Ze zijn gewoon eurofiel, net als D66 en GroenLinks, alleen zeggen die het tenminste openlijk. De PVV is onverantwoord en asociaal: als je, zoals de PVV, in één klap de euro wilt afschaffen en de Europese Unie wilt verlaten, zijn juist gewone mensen daar de dupe van. Die krijgen te maken met meer werkloosheid en armoede. Dat is dan ook geen alternatief. Als enige partij zorgt de SP voor een echte oplossing: eerlijke samenwerking en de nationale parlementen en daarmee de burgers weer aan de knoppen.

De SP maakt trouwens nog op een ander punt het verschil: wij leveren straks een team van Europarlementariërs dat niet langs de zijlijn blijft staan of gaat zitten hobbyen, zoals veel andere Europarlementariërs. SP'ers kiezen zorgvuldig in welke wetsontwerpen ze energie gaan steken en proberen ook in het Europees Parlement wetten bij te stellen, zodat ze voldoen aan onze criteria: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Oftewel, zij gaan voor 100% sociaal, ook in Brussel. Ook daarin is de SP uniek.

De Europese verkiezingen op 22 mei zullen rare verkiezingen zijn. De vorige keer bleven bijna twee op de drie stemgerechtigde Nederlanders thuis. Dat maakt de uitslag erg onvoorspelbaar. De grootste uitdaging voor ons allemaal is dan ook mensen duidelijk te maken dat ze moeten gaan stemmen, als ze Brussel radicaal op de schop willen nemen. En dan is de keuze voor de SP snel gemaakt.

NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA

Tekst en foto: Niels Jongerius

Volgens de voorstanders is het de belangrijkste handelsovereenkomst van de eenentwintigste eeuw: het handels- en investeringsverdrag tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie. En dan mag je een strakke regie van de betrokken partijen verwachten. 'Het gaat om banen, heel veel banen', riep President Obama, bondskanselier Merkel en Eurocommissaris De Gucht in koor. Totdat een studie in opdracht van de Europese Commissie die optimistische cijfers reduceerde tot marginale banengroei en Eurocommissaris De Gucht op televisie met de voorspelling werd geconfronteerd. Sindsdien zijn er niet alleen steeds meer scheurtjes zichtbaar in de coalitie die het verdrag verdedigt, ook de interesse in argumenten van de tegenstanders van het verdrag groeit.

HET MANDAAT

Het handels- en investeringsverdrag, bekend onder het acroniem TTIP, is lastig als traditioneel handelsverdrag te zien. Naast afspraken over het verlagen van invoerheffingen en betere samenwerking tussen douanediensten bij invoer en uitvoer, gaat het onderhandelingsmandaat voor dit verdrag veel verder. Zo worden er afspraken vastgelegd over markttoegang door een Nederlands bedrijf bij openbare aanbestedingen in de VS, maakt dit verdrag bindende afspraken over vrijer verkeer van diensten, en moeten via dit verdrag investeringen van Europese bedrijven in de VS en vice versa beschermd worden. Maar niet alleen over goederen, diensten en kapitaal worden afspraken gemaakt, ook over voedselveiligheid, autoveiligheid en chemische stoffen worden gemeenschappelijke regels vastgesteld. En daar zit de eigenlijke revolutie van dit verdrag: straks gaat niet langer Den Haag of Brussel over onze regels, maar ook de VS beslist mee. De interne markt van de EU wordt samengeklonken met die van de VS om zo het grootste handelsblok van de wereld te vormen en daarmee wereldwijde industriestandaarden voor producten en diensten af te dwingen. Dat kan betekenen dat Europa straks, ondanks de huidige scherpe Europese regels over voedselveiligheid, Amerikaans kippenvlees moet toelaten. In de Verenigde Staten wordt er in de

vleesindustrie massaal gebruik gemaakt van antibiotica. Als gevolg daarvan zitten Amerikaanse kippen vol met resistente bacteriën. Om het aantal gevallen van salmonellavergiftiging via deze bacteriën enigszins binnen de perken te houden, worden deze kippen na de slacht met chloor behandeld. Vandaar de term 'chloorkippen'. Toch worden er in de VS veel meer mensen ernstig ziek door salmonellavergiftiging dan in Europa. De ontwikkeling van resistente bacteriën vormt dus een rechtstreekse bedreiging voor onze volksgezondheid.

HET VERZET

De SP staat vooraan in het verzet tegen dit verdrag. Daarbij richten wij onze pijlen op drie belangrijke bezwaren. Ten eerste wordt de inhoud van het verdrag geheim gehouden, waardoor een publieke discussie lastig te voeren is. Daarnaast zorgt het verdrag voor een uitholling van onze democratie, omdat de VS en grote bedrijven meepraten over huidig en toekomstig beleid. Als laatste wil het verdrag via geheime tribunaal bedrijven nog meer mogelijkheden geven om overheden voor miljarden aan te kunnen klagen.

GEHEIMHOUDING

Dit verdrag laat zich het best vergelijken met een ijsberg: slechts het topje is nu zichtbaar, en wat we weten is grotendeels dankzij uitgelekte documenten. Het Duitse weekblad *Die*

Zeit heeft onlangs een volledige ontwerpkaart voor het verdrag van de Europese Commissie op de website gezet en al eerder zijn onderhandelingsverslagen en het originele onderhandelingsmandaat uitgelekt. Die geheimzinnigheid voedt het verzet. Zo sprak de Amerikaanse vakbondsleider Mike Dolan zich op 13 maart tijdens een demonstratie op de stoep van de Europese Commissie in scherpe bewoordingen uit tegen de geheimhouding. Dolan: 'Alle afspraken en verslagen die gemaakt worden over dit verdrag moeten zo snel mogelijk openbaar worden, openbaar voor de regeringen en parlement, openbaar voor de regionale en lokale overheden en openbaar voor de bevolking. Alleen over een verdrag waarvan de inhoud openbaar is, kan de bevolking een geïnformeerde discussie houden. Zolang de inhoud van dit verdrag geheim wordt gehouden voor de bevolking kan er op geen enkele manier sprake zijn van democratische discussie.'

DEMOCRATISCHE ZEGGENSCHAP

Het verdrag stuit niet alleen op verzet voor de deur van de Europese Commissie op het moment dat in het gebouw de vierde onderhandelingsronde plaatsvindt. Ook in Duitsland is een petitie gestart om het Duitse parlement onder druk te zetten om de onderhandelingen te stoppen. Ook het Europees Parlement is steeds minder gerust op de afspraken. Omdat het verdrag onder meer gaat over internet en digitale diensten wil het Europees Parlement eerst goede afspraken maken over privacybescherming van burgers voordat via dit verdrag Amerikaanse geheime diensten eenvoudig toegang krijgen tot privégegevens van internetgebruikers. Maar de nationale parlementen en het Europees Parlement hebben nauwelijks iets in te brengen bij de onderhandelingen. De Europese Commissie zit aan de knoppen en het Europees Parlement mag alleen ja of nee zeggen

13 maart 2014. Amerikaanse vakbondsman Mike Dolan spreekt de mensen toe tijdens de demonstratie tegen TTIP.

LEES- EN KIJKTIPS

- De website van de Europese Commissie over het verdrag ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip (sp.nl/9zkqqr)
- Een stevige inhoudelijke analyse van het verdrag *A transatlantic Corporate Bill of rights* van Corporate Europe Observatory en het Transnational Institute: www.tni.org/briefing/transatlantic-corporate-bill-rights (sp.nl/9zkqqu)
- Corporate Europe Observatory heeft een goede website met nieuwsartikelen over het verdrag corporateeurope.org/trade (sp.nl/9zkqv)
- De ontwerp tekst op de website van *Die Zeit* www.zeit.de/wirtschaft/2014-02/freihandelsabkommen-eu-sonderrechte-konzerne (sp.nl/9zkqw)
- De uitzending van het Duitse programma Monitor, in Engelse vertaling op www.youtube.com/watch?v=vnOTyOjV4I4 (sp.nl/9zkqx)

tegen het gehele verdrag. Via openbare hoorzittingen over deelonderwerpen probeert het Europees Parlement nu invloed op het verdrag uit te oefenen, maar vooralsnog staan de parlementen buitenspel. De Tweede Kamer heeft de regering via een motie van de SP en GroenLinks opgeroepen om het Nederlandse parlement ook een eindoordeel te laten geven voordat het verdrag in werking kan treden. Eurocommissaris De Gucht zei over die eis in het tv-programma Buitenhof dat aan de Europese Commissie het mandaat gegeven is en dat bij discussie daarover het Europese Hof van Justitie maar moet oordelen of nationale parlementen ook nog mogen meebeslissen over dit verdrag. Het is niet het eerste onderwerp waarover de Europese Commissie het liefst zo min mogelijk inspraak en zeggenschap aan nationale volksvertegenwoordigers laat.

GEHEIME TRIBUNALEN

Na het uitlekken van informatie over het *International Dispute Settlement Court*

(ISDS), waarmee bedrijven overheden voor geheime tribunalen kunnen slepen, kwam ook de Tweede Kamer in het verweer. Niet alleen SP-Tweede Kamerlid Jasper van Dijk, maar ook GroenLinks en de PvdA maken zich grote zorgen over de vergaande zeggenschap van deze tribunalen. In het verleden heeft onder meer energiereus Vattenfall de Duitse staat voor een ISDS geslept, vanwege het besluit van Duitsland om te stoppen met kernenergie. Vattenfall claimt vanwege dat besluit miljarden euro's ter compensatie voor het mislopen van toekomstige winst. Niet alleen in de Tweede Kamer bleek er veel onrust te bestaan over deze tribunalen, in korte tijd werd ISDS onderwerp van zoveel discussie dat de Europese Commissie een tweede gevoelige nederlaag moest incasseren. De Europese Commissie heeft drie maanden lang een onderhandelingsstop afgekondigd over de ISDS en houdt nu publieke consultatierondes. Daarnaast zouden rechtse denktanks er bij de VS en de EU op aandringen om deze geheime tribunalen nu maar

helemaal te laten varen om de rest van het verdrag te redden.

NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA

Ondanks alle pogingen van de Europese Commissie om zo min mogelijk publieke discussie en democratische controle op dit verdrag toe te staan, zal dit een van de belangrijke onderwerpen worden tijdens de Europese verkiezingen. De SP zal dit thema de komende maanden niet laten rusten. Een stem op 22 mei op de SP is een duidelijk nee tegen deze EU waarin de Europese Commissie nationale democratieën vooral als een hindernis ziet van haar droom om van de EU een wereldmacht te maken. Een stem op de SP is daarnaast het duidelijkste signaal tegen een Europa van Amerikaanse standaarden.

DE STRIJD AANGAAN MET DE LOBBY VAN HET GROOTKAPITAAL

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sander van Oorspronk

‘De invloed van multinationals op het Europees beleid is veel te groot’, stelt lobbywaakhond Erik Wesselius. Na vijftien jaar buiten de parlementaire politiek strijd geleverd te hebben tegen de lobby van de grote bedrijven en banken, wil hij zich daar nu in het Europees Parlement namens de SP tegen verzetten.

Je werkt als beleidsonderzoeker voor ‘Corporate Europe Observatory’. Kun je uitleggen wat voor organisatie dit is?

‘Je kunt ons een lobbywaakhond noemen. We zijn een onafhankelijke stichting en doen onderzoek naar de invloed van multinationals op het beleid van de Europese Unie. Het doel daarvan is om de invloed van de grote bedrijven terug te dringen, want die is nu veel te groot en heeft vaak een negatieve uitwerking. We zijn in 1997, vlak na de Europese top in Amsterdam, begonnen als een schrijverscollectief van vier mensen. Inmiddels zijn we uitgegroeid tot een team van dertien personen uit diverse Europese landen en hebben we een kantoor in Brussel. In de beginjaren werkten we veel samen met een netwerk van Eurokritische organisaties dat was ontstaan rond de ‘tegentoppen’ die toen werden georganiseerd rond de EU-toppen, die niet allemaal in Brussel plaatsvonden maar steeds in een andere lidstaat. We waren vanaf het begin betrokken bij de anders-globalistenbeweging en richtten onze pijlen met name op de vrijhandelsakkoorden, die wel de belangen dienden van de multinationals, maar niet van de Europese burgers. Ook nu nog houden we ons volop bezig met de lobby rond handelsverdragen. Zo volgen we de onderhandelingen over een nieuw trans-Atlantisch vrijhandelsakkoord tussen de EU en de Verenigde Staten (het *Transatlantic Trade and Investment Partnership*, TTIP) op de voet.’

Met welke onderwerpen houden jullie je nu bezig?

‘De lobbycratie aan de kaak stellen is ons algemene thema. Dit doen wij onder meer door te pleiten voor lobbytransparantie. Daar zijn we voor een deel in geslaagd, want er is inderdaad een lobbyregister gekomen, maar helaas op vrijwillige basis en met te weinig specifieke informatie over het lobbyen. Bij een recente herziening van het register heeft het Parlement helaas weer toegegeven aan de onwil van de Europese Commissie om lobbyisten te verplichten zich te registreren en zich aan bepaalde regels te houden. In een resolutie die binnenkort in stemming komt, zal het Europees Parlement de Commissie vragen om over een paar jaar met een voorstel te komen over hoe het vrijwillige lobbyregister in een verplicht register kan worden omgezet. Op de lange baan schuiven heet zo iets.’

Corporate Europe Observatory kijkt ook naar de invloed van de financiële lobby en van werkgeversorganisaties als BusinessEurope en de Europese Ronde Tafel van Industriëlen op het Europese crisisbeleid. Het bedrijfsleven probeert de eurocrisis te gebruiken als breekijzer om hun plannen voor een neoliberaal Europa door te drukken.

Verder kijken wij ook naar belangenconflicten bij de Europese Commissie, de Europese Agentschappen en het Europees Parlement. Dit doen we door voorbeelden aan de kaak te stellen, met als doel om regels ter voorkoming van belangenconflicten aangescherpt te krijgen.’

Met wie werken jullie samen?

‘Op verschillende terreinen werken we samen met maatschappelijke organisaties en vakbonden. Een mooi voorbeeld daarvan is ALTER-EU (*Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation*): een coalitie van tweehonderd maatschappelijke organisaties en vakbonden. ALTER-EU zet zich in

voor openbaarheid en duidelijke spelregels voor het lobbyen, om daarmee de lobby-invloed van economische belangen beter in balans te brengen met andere maatschappelijke belangen.’

Op welke wijze maken jullie informatie over lobbypraktijken kenbaar?

‘Door zelf te publiceren, en natuurlijk ook door zoveel mogelijk media-aandacht voor ons werk te krijgen, bijvoorbeeld via actualiteitenrubrieken of documentaires. Dat lukt steeds beter. Zo kwamen wij aan het woord in een Zembla-uitzending over de suikerlobby en ook Nederlandse kranten schrijven steeds vaker over ons werk, bijvoorbeeld rond de belangenconflicten bij de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid, EFSA. Ook in Duitsland hebben we veel succes en zijn we door diverse actualiteitenprogramma’s geïnterviewd.’

De publicaties van Corporate Europe Observatory verschijnen in het Engels. Op die manier bereiken we een flink publiek in heel Europa, maar het is natuurlijk heel belangrijk dat onze stukken ook in het Nederlands en andere talen vertaald worden. Dit gebeurt vaak in samenwerking met andere clubs. Zo zijn verschillende van onze stukken vertaald door de Belgische website dewereldmorgen.be en door het Nederlands-Vlaamse andereuropa.org. Daarnaast doen we ‘lobbyrondleidingen’ door de Europese wijk in Brussel en hebben we tussen 2005 en 2010 vier keer de *Worst EU Lobbying Awards* uitgereikt aan bedrijven die het bij het lobbyen in Brussel wel erg bont hadden gemaakt.

Zelf lobbyen we zo nu en dan ook, bijvoorbeeld voor transparantie en betere regels rond het lobbyen. Terwijl lobbyisten van het bedrijfsleven vaak het liefst in het verborgene lobbyen zoeken wij juist de publiciteit, omdat wij een publiek belang vertegenwoordigen. Vaak is de lobbystrijd in Brussel erg ongelijk. Bedrijven zetten soms

Erik Wesselius (1959) is senior beleidsonderzoeker bij Corporate Europe Observatory (CEO) en staat nummer vier op de kandidatenlijst van de SP voor de Europese verkiezingen op 22 mei.

hele regimenten lobbyisten in. Zo stuurde sigarettenfabrikant Philip Morris vorig jaar maar liefst 161 lobbyisten op de Europarlementariërs af.'

Wat is het gevaar van lobbyen?

'Voorstanders zeggen altijd dat lobbyen ervoor zorgt dat de diverse belangen in de samenleving tot de politiek doordringen. Ik stel mijzelf dan altijd de vraag: zijn alle belangen gelijk vertegenwoordigd? Het antwoord daarop is nee. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de lobbyclubs die zich met de wet- en regelgeving van banken bezighouden dan tellen wij er ruim zevenhonderd, waarvan slechts een kleine vijftig het publieke belang dienen. Als gevolg hiervan zijn in de EU de fundamentele problemen bij de banken nog amper aangepakt. De banken zijn nog steeds veel te groot en te complex en de kapitaaleisen waaraan zij moeten voldoen zijn veel te laag. Dat komt ook doordat de Europese Commissie de bankiers zelf om advies vraagt over hervorming van de bankensector. Dan kun je op je vingers natellen dat er weinig tot niets gaat veranderen. Ook op andere terreinen, zoals bij sociaal of milieubeleid, laten politici te vaak en te veel hun oren hangen naar wat de lobbyisten van de grote bedrijven hun influisteren.'

Hoe verhoudt het lobbyen in Brussel zich tot het lobbyen in Den Haag?

'Ik moet eerlijk zeggen dat ik minder weet van de lobby in Den Haag, maar mijn indruk is dat deze kleinschaliger is. Brussel telt naar schatting twintigduizend lobbyisten, tegen enkele honderden in Den Haag. Er zijn op het moment 4277 lobbyisten geaccrediteerd bij het Europees Parlement. Dat is 4 lobbyisten voor elke Europarlementariër. Maar het totale aantal lobbyisten weten we nog steeds niet. Waar nog minder zicht op is, is de lobby via de lidstaten. Zo probeert de Duitse auto-industrie niet alleen via het Europees Parlement, maar ook via Angela Merkel haar invloed te doen gelden.'

En hoe zit het met de VS?

'Voor wat betreft de transparantie van lobbyorganisaties is het in de VS beter geregeld dan in Europa. Lobbyisten zijn daar verplicht om vier keer per jaar gedetailleerde informatie over hun lobbywerk te geven. Die info is via een openbaar lobbyregister voor iedereen toegankelijk. Maar in zijn algemeenheid is de situatie in de VS nog wat somberder dan in de EU. Dat komt vooral doordat Amerikaanse politici voor de financiering van hun verkiezingscampagnes grotendeels afhankelijk zijn van particuliere sponsors. In Europa zie je dat

minder, hoewel je ook hier voorbeelden hebt van partijen en politici, die met privaat geld gefinancierd worden, zoals de PVV en de partij van Berlusconi.'

Waarom heb je besloten om je kandidaat te stellen voor de SP voor de Europese verkiezingen?

'Ik werd benaderd door de kandidatencommissie. Aan de ene kant voelde ik me vereerd en vond ik het erg leuk, maar aan de andere kant had ik twijfels, ook bij het Europees Parlement. Wat voor mij de doorslag gaf is dat ik vijftien jaar geprobeerd heb om de politiek van buitenaf te beïnvloeden en dat ik nu de kans krijg om dat van binnenuit te doen. Zo'n kans wil ik natuurlijk niet zomaar voorbij laten gaan! Ondanks alle beperkingen die ik voorzie bij wat je in het Europees Parlement kunt bereiken. Er heerst in het Europees Parlement vaak een zelfgenoegzame cultuur van tevreden zijn met jezelf. Ik ben niet van plan om daarin mee te gaan en zal me daar bij gelegenheid luid en duidelijk tegen uitspreken.'

Je staat vierde op de kandidatenlijst. Mocht je gekozen worden, wat zou je dan graag willen bereiken/veranderen?

'Ik ga me in elk geval sterk maken om de invloed van het bedrijfsleven op het Europees beleid flink terug te dringen. Zo moeten er echt Europese afspraken gemaakt worden over een minimumniveau voor vennootschapsbelasting, want anders zal deze belasting voor bedrijven alleen nog maar verder omlaag gaan. Daarnaast wil ik graag, net als Dennis de Jong, veel contact hebben met de SP-Kamerfractie, maar vooral ook met de leden in de afdelingen. Als volksvertegenwoordiger moet je goed luisteren naar wat je eigen achterban belangrijk vindt.'

Zie voor meer informatie over Corporate Europe Observatory: corporateeurope.org

EUROPESE MILITAIRE SAMENWERKING ZET SOEVEREINITEIT ONDER DRUK

Tekst: Karel Koster

Europese legers werken steeds vaker samen. Dat gebeurt om praktische redenen, meestal om kosten te besparen, maar het is daarbij wel van belang dat landen zelf kunnen blijven beslissen over de inzet van hun troepen. Juist daaraan wordt echter gemorrelt, de EU gaat steeds meer lijken op een Europese staat met een Europees zwaard.

MATE VAN MILITAIRE SAMENWERKING

Binnen de spraakmakende Europese elites wordt al jaren een intensief politiek debat gevoerd over de gewenste mate van militaire samenwerking tussen de EU-lidstaten en zelfs de mogelijkheid van het vormen van een Europees leger.

Voor de enthousiaste aanhangers van meer Europese politieke samenwerking is dat logisch. Een Europese staat moet ook beschikken over een Europees zwaard. De veronderstelling is dus dat er naar een coherente politieke entiteit wordt toegewerkt, die dit leger overal kan inzetten waar de Europese belangen in het geding zijn. Dit is echter niet een noodzakelijk doel. Er zijn ook minder verregaande stappen mogelijk waarbij legers op internationale missies samenwerken. Sterker nog, dat gebeurt al door bijvoorbeeld de Nederlandse en Belgische marine of de Nederlandse en Duitse landmacht. Nederland doet mee in allerhande samenwerkingsverbanden met het Verenigd Koninkrijk, Noorwegen en andere landen. Dat gebeurt om zeer praktische redenen, niet in het minst uit kostenbesparingen door het delen van materieel en logistieke ondersteuning. Het bestrijden van de enorme duplicatie en verspilling in de Europese strijdkrachten is nog een goede reden voor samenwerking. Er worden in de Europese legers tientallen vergelijkbare wapensystemen gebruikt, die door concurrerende fabrikanten worden geproduceerd, wat het gevolg is van succesvolle nationale lobby's om de eigen

producten bij de eigen legers af te zetten. Omdat de daardoor geleverde aantallen zelden economisch zinvol zijn (de prijs per eenheid product wordt te hoog), ontstaat er ook een grote druk om deze wapensystemen buiten Europa te exporteren. Daarmee wordt een effectief wapenexportcontrolebeleid ondermijnd.

Er zijn dus goede redenen voor Europese militaire samenwerking, mits de soevereiniteit over de inzet van de eigen troepen wordt bewaard. Dat is echter het punt waar al een tijd aan gemorrelt wordt. Een rapport van de Adviesraad Internationale Samenwerking van januari 2012 pleitte voorzichtig voor het herdefiniëren van het soevereiniteitsbegrip, in de zin dat samenwerkende landen van tevoren tot overeenstemming moesten komen over gemeenschappelijke belangen. Minister Hennis pikte deze versoepeling in recentere debatten enthousiast op. 'Je kunt niet meedoen in allerlei militaire samenwerkingsverbanden zonder dat er een verplichting ontstaat tot meedoen als dat besluit eenmaal genomen is', aldus de minister. Ze deed een beroep op de Kamer om soepeler om te gaan met inzetbesluiten van de regering, als het ging om internationale militaire samenwerkingsverbanden. Een voorbeeld daarvan was de deelname van een Nederlands militair transportvliegtuig voor het invliegen van Franse troepen naar Mali, begin 2013. Omdat dat vliegtuig ingebed was in het *European Air Transport Command* was deelname (samen met andere Europese vliegtuigen) volgens de regering onvermijdelijk. Een motie van de SP in de Kamer om deze deelname te blokkeren haalde het niet. De deelname aan het institutionele verband maakte het moeilijker voor partijen om zich alsnog te verzetten tegen deelname aan zo'n missie.

SOEVEREINITEIT

Toch is het niet mogelijk om de soevereiniteit over de inzet van het eigen leger (met de bijbehorende

zware verantwoording naar de eigen bevolking) zomaar terzijde te schuiven. Bijna alle partijen in de Kamer verklaren zich voorstander van het handhaven van de parlementaire controle. Door grootschalige bezuinigingen in alle Europese legers ontstaat echter een zeer praktische druk om steeds meer samenwerkingsverbanden aan te gaan. Die verbanden hebben de neiging om een eigen leven te leiden. Anders gezegd – er kunnen situaties ontstaan waarin het moeilijk wordt voor een deelnemend land om niet mee te doen met een interventiemacht, waarbij het instemmingsrecht van het parlement onder druk komt te staan. Ook in de huidige situatie kan de regering tegen de wil van de Kamer meedoen aan zogenaamde artikel 100- interventieoperaties. Toch wordt meestal gezocht naar een zo breed mogelijke Kamermeerderheid. Als de betrokken militaire eenheden nauw verweven zijn met andere nationaliteiten, dan wordt een 'nee' moeilijker.

TEGEN ZWARE INTERVENTIEOORLOGEN

Er zit nog een aspect aan vast. De SP vindt dat de ambities van het leger, vooral om mee te doen in zware interventieoorlogen, ernstig beperkt moeten worden. Zeker nu er zo fors bezuinigd wordt op de defensiebegroting. Minister Hennis is echter vastbesloten om ook met minder materieel – zie bijvoorbeeld de befaamde vermindering van het aantal gevechtsvliegtuigen van meer dan 80 F-16's naar 37 JSF's – toch mee te blijven doen met operaties in het 'hoogste geweldsspectrum'. 'Dat is gek', verweet Kamerlid Jasper van Dijk haar: 'Je kunt toch de nadruk leggen op stabilisatiemissies en als het nodig is militair samenwerken met anderen, zonder de eigen soevereiniteit op te geven?' Helaas moeten we toch vrezen voor een proces van institutionele samenwerking, die tegelijkertijd verregaande integratie van de eigen legereenheden met die van andere Europese lidstaten inhoudt.

HET ACADEMISCH MANIFEST VAN EEN BEZETTE NAAR EEN PUBLIEKE UNIVERSITEIT

Tekst: Claire Jansen

Willem Halffman en Hans Radder beschrijven in hun academisch manifest de bezetting van Nederlandse universiteiten. De universiteit is bezet, niet (zoals in 1969) door inspraak eisende studenten maar door de veelkoppige wolf van het management.

Volgens Halffman en Radder laten wetenschappers zich gedwee tegen elkaar uitspelen. De hoge publicatiedruk dwingt hen om zoveel mogelijk te publiceren om maar zoveel mogelijk geciteerd te worden. Dit gaat ten koste van de inhoud. Waar het de universiteiten ooit nog ging om het bedrijven van goede wetenschap, richten zij zich nu meer en meer op de illusie van excellentie. Uit naam van zogenaamde kwaliteit wordt permanente concurrentie aangewakkerd. Instituten worden afgezet tegen andere instituten, onderzoekers concurreren met elkaar om geld en universiteiten concurreren om studenten. Dit leidt tot een strijd van allen tegen allen. Hiermee wordt de universiteit vernietigd. Er ontstaat een cultuur van wantrouwen, die doelbewust wordt aangewakkerd door het bestuur. Deze toestand van permanente concurrentie ondermijnt, volgens de schrijvers van het manifest, elke aanzet tot groepsvorming en collectief verzet tegen dit regime door onderzoekers en docenten.

De managersuniversiteit, zoals de onderzoekers de huidige universiteiten noemen, beweren de efficiëntie te verhogen. In de praktijk gaat concurrentie tussen opleidingen echter om steeds geliktere communicatie en prestigeprojecten, die vooral veel geld kosten. En al deze managementlagen en concurrentiedrang leiden tot minder geld en tijd voor goed onderzoek. Voor het management is een universiteit niets anders dan een bedrijf, deze bestuurders hebben geen idee van de schade die ze de universiteiten berokkenen. De universiteit is

er niet meer voor de hele samenleving, verzuchten de wetenschappers. Het draait daarentegen alleen nog om geld en economisch nut.

ALTERNATIEVEN

In weerwil van wat het management beweert, zijn er wel degelijk alternatieven. Halffman en Radder pleiten voor een publieke universiteit die zich richt op het algemeen belang. Zij willen het volgende.

- Toewerken naar een bestuursvorm waarin wetenschappers, studenten en ondersteunend personeel kunnen meebesluiten over zaken waarvan zij het meeste verstand hebben.
- Een vereenvoudiging van controlesystemen.
- Een verbod op verdere fusies; een focus op samenwerking in plaats van bestuurlijke schaalvergroting.
- Geen verkwistende concurrentie tussen universiteiten.
- Een reclameverbod voor universiteiten; het misbruik van publieke middelen die bedoeld zijn voor onderwijs en onderzoek moet stoppen.
- Versterking van onafhankelijke universiteitsbladen, waarin zonder angst kan worden gediscussieerd over universitaire kwesties.
- Een bestuur dat in jaarverslagen verantwoording aflegt aan de academische gemeenschap, in plaats van andersom.
- Geen vastgoedspeculatie; universitaire gebouwen worden gemeenschappelijk bezit waarmee niet wordt gespeculeerd.
- Geen vrijstellingen van onderwijs voor toptalenten; iedereen moet tijd steken in het opleiden van studenten.
- Leren en studeren moet voor iedereen mogelijk zijn, ongeacht iemands financiële situatie.
- Een maximum aan de studentenpopulatie.
- Het schrappen van productiviteit als beoordelingscriterium voor onderzoek, zodat misbruik van het publicatiesysteem voorkomen kan worden.
- Geen directe relaties tussen de

inhoudelijke beoordeling van onderwijs en onderzoek en specifieke financiële belangen; bonussen zijn uit den boze.

- Maatschappelijke inspraak van organisaties en burgers.
- Versterking van de publieke toegankelijkheid van kennis, zodat iedereen kan leren van de beschikbare kennis.

TIJD VOOR ACTIE

Om dit alles mogelijk te maken is het, volgens de schrijvers van het manifest en de grote groep onderzoekers die dit manifest steunen, tijd voor actie. Alleen breed gedragen, collectief verzet kan een luisterend oor afdwingen. Hierbij moet er gedacht worden aan het volgende.

- Een collectieve weigering, waarbij het personeel van de universiteit stopt met het meewerken aan onzinnige systemen.
- Het wakker schudden van vakbonden, of het oprichten van nieuwe, zodat er een hernieuwde solidariteit ontstaat.
- Massale demonstraties, waarbij studenten en docenten zich samen verzetten tegen de managementcultuur.
- Stakingen.
- Bezettingen.
- Parlementair-politieke actie; politici moeten meedenken over de nieuwe bestuursvorm die nodig is voor het realiseren van een publieke universiteit.

EEN ONAFHANKELIJKE UNIVERSITEIT

Halffman en Radder roepen in dit manifest iedereen op om mee te denken en mee te vechten voor een betere, onafhankelijke universiteit waar kennis, wetenschap en het verheffen van het volk weer voorop staan.

Het volledige academisch manifest is te lezen op sp.nl/9zkgke

'DE UNIVERSITEIT IS GEKOLONISEERD DOOR MANAGERS'

Tekst: Claire Jansen Foto: Karen Veldkamp

In zijn Academisch Manifest, geschreven samen met collega Hans Radder, pleit Willem Halffman, docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen, voor een hervorming van de universiteit. 'Wij staan alleen tegenover een systeem dat ons wegbezuinigt. Een schaakspel dat je haast wel moet verliezen.' Toch geeft hij de moed niet op. Ooit moet de omslag komen.

'De universiteit is bezet', staat in het manifest. Niet door studenten die inspraak eisen, maar door managers. Doordat de nadruk niet meer ligt op kennis, maar op productie en geld, verliezen de wetenschappers langzaam het plezier in hun werk. Als er geen actie wordt ondernomen zullen de universiteiten langzaam ten onder gaan aan de regels, controles en competitiedrang die het nieuwe systeem met zich meebrengt, voorspellen Halffman en zijn collega Hans Radder.

Het manifest is geschreven door deze twee wetenschappers, die ook deel uitmaken van het Platform Hervorming Nederlandse Universiteiten. Een platform opgericht door vijftig onderzoekers van verschillende Nederlandse universiteiten, dat door een groeiend aantal universitair medewerkers wordt ondersteund. Het manifest gaat naar eigen zeggen verder dan de plannen van het platform. 'Het is wat harder, wat bitser', stelt Halffman. 'Veel mensen zien dat het misgaat op de universiteiten, maar hebben geen idee hoe ze daar verandering in moeten aanbrengen. Dit manifest probeert aan te geven wat er gedaan moet worden om van de bezette universiteit weer een publieke universiteit te maken.'

Is het vijf voor twaalf voor de universiteiten?

'Ja, het enige wat er nu nog kan gebeuren is dat er een streep wordt getrokken. Dat mensen zeggen: het is genoeg geweest. Er moet gewoon echt iets

gebeuren. Politieke actie, maar ook actie van de mensen zelf, van de universiteiten.'

Ziet u nu ook dat mensen in actie komen?

'Een heel klein beetje.'

Waarom merkt u dat dan?

'Ik zie toch steeds meer mensen die bereid zijn om iets te gaan doen. Die niet alleen zeggen en schrijven dat het anders moet, maar die ook bereid zijn om in actie te komen door flyers uit te delen of petitie op te stellen.'

Nu heeft u met een collega een heel manifest opgesteld, hoe reageren mensen daarop?

'De reacties zijn eigenlijk bijna allemaal positief. De nood is ook hoog. De universiteit is nu als het ware gekoloniseerd door managers. Die managementlogica heeft de universiteiten bezet. De ideeën die daaruit voortkomen zijn eigenlijk wezensvreemd aan wat de universiteit eigenlijk hoort te zijn. Er is een regime opgedrongen aan de universiteit waardoor mensen allemaal hele rare dingen gaan doen.'

Dat zie je nu ook in de media, met de ophef rond Stapel en Nijkamp bijvoorbeeld.

'Als je de berichtgeving volgt over de schandalen met betrekking tot wetenschapsfraude, van plagiaat en zelfplagiaat, dan krijg je de indruk dat het gaat om individuele gevallen. Maar eigenlijk is het een afwijking van het systeem. De afwijking is dat mensen in die idiote productiemolen zitten, waardoor ze steeds hetzelfde schrijven en zo vaak mogelijk publiceren. Door veel te publiceren word je immers beloond. Daarmee werk je fraude in de hand. De voorbeelden van Stapel en Nijkamp geven aan dat het niet gaat om de kleine jongens, maar om de sterren uit het systeem.'

Is het een probleem dat één iemand er zo bovenuit steekt?

'Ja, men vergeet dat om die ene topper te kunnen laten excelleren, er een

heleboel mensen nodig zijn om de boel aan de universiteit draaiende te houden. Er moet namelijk ook gewoon nog onderwijs gegeven worden en laboratoriumwerk worden gedaan.'

Als u dat zo zegt, zouden mensen ook kunnen denken dat u gewoon jaloers bent.

'Ik ben blij dat ik niet zo'n topwetenschapper ben. Ik heb helemaal geen zin om in die molen mee te moeten draaien. Ik vind dat de universiteit een soort gulden tuin moet zijn, waarin je rare nieuwe dingen kunt ontwikkelen. Dat is soms risicovol en leidt weleens tot niets, maar dat zou niet erg moeten zijn.'

Dat komt ook naar voren uit het manifest. Daarin stellen jullie dat universiteiten zich in de eerste plaats moeten richten op het ontwikkelen van kennis en niet enkel op het economisch belang van wetenschap.

'Ja, het ontwikkelen van kennis en het beschikbaar maken van kennis. Voor mij is het ideaalbeeld iets wat op Wikipedia lijkt. Dat dominante economische denken, dat wetenschap tot economische groei zal leiden, tot vermarktbare kennis, dat onderschrijf ik niet. Dat is niet de logica van een Wikipedia, waar niks verhandeld wordt, maar waar iedereen gewoon kennis met elkaar deelt.'

Maar hoe controleer je dan wat wetenschappers schrijven?

'Wetenschappers moeten elkaar controleren en daarvoor ook de ruimte krijgen. Nu worden zaken door de vingers gezien, omdat mensen moeten publiceren en geld moeten binnenhalen. Ik hoor van collega's die in de redactie zitten van wetenschappelijke tijdschriften dat zij smeekbeden krijgen als: wil je dit alsjeblieft publiceren, want anders raak ik mijn baan kwijt... Dat is natuurlijk absurd.'

Wat wilt u dan doen om echt iets te veranderen?

'Dat ik en mijn collega's een aantal van de dingen uitvoeren die aan het

Willem Halfman is wetenschapsonderzoeker bij het Institute for Science and Innovation Studies (ISIS) aan de Nijmeegse natuurwetenschappelijke faculteit, waar hij geschiedenis van de biologie en wetenschap en samenleving doceert. Daarnaast is hij coördinator van de landelijk aio-opleiding van de onderzoeksschool Wetenschap, Techniek en Moderne Cultuur.

De kenniseconomie waar de overheid naar streeft, die bereik je niet op deze manier?

‘Nee. Ik aarzel ook een beetje bij het woord kenniseconomie. Dat is weer zo gericht op het feit dat al die kennis ook meteen economisch voordeel moet opleveren. Ons hele erfgoed aan kennis is niet alleen economisch, daar hebben we nog veel meer aan. Bijvoorbeeld ons gevoel van collectieve identiteit. Dat halen we uit de gemeenschappelijke geschiedenis, uit onze gemeenschappelijke literatuur, uit de gemeenschappelijke cultuur. En dat zijn allemaal dingen die wij, wetenschappers, kunnen bewaren en doorgeven. Als je je alleen op de economische kant van kennis richt dan haal je dingen onderuit.’

Wat moet er dan gebeuren?

‘Laten we nog eens nadenken over de vraag: waar hebben we die universiteit nu voor? Laten we proberen om alle nuttige universitaire functies te laten groeien en bloeien. We moeten wetenschap stimuleren in plaats van het kapot maken.’

Denkt u dat deze noodkreet nog op tijd komt?

‘Ja, ik denk het wel. Er hangt iets in de lucht. Maar of het gaat lukken weet ik nog niet. Dat er onvrede heerst staat voor mij in ieder geval buiten kijf. Ik hoop dat ons manifest mensen dusdanig aan het denken zet dat ze wel de straat op gaan, iets wat er door de enorme werkdruk, nu soms bij inschiet. Ik hoop in ieder geval dat meer mensen gaan nadenken over mogelijke oplossingen. Ik roep mensen ook zeker op om met ons mee te denken.’

Kijk voor meer informatie over het Platform Hervorming Nederlandse Universiteiten op sp.nl/9zkgh

einde van het manifest zijn aangedragen als mogelijke oplossing. Steeds meer universiteiten halen mensen binnen om het geld dat ze opbrengen. Dus als je hoogleraar wilt worden, dan staat daar een bedrag tegenover dat jij mee moet brengen om de functie te krijgen. De statistieken daarvan ben ik van verschillende universiteiten naast elkaar aan het leggen. Op financieel vlak gebeuren er echt rare dingen.’

Zoals?

‘Mensen die werken onder idiote contracten. Er zijn medewerkers die allang een vast contract hadden moeten krijgen maar door schimmige constructies toch eindelijk in dienst blijven. Dat is dan misschien niet echt fraude, maar het is wel op het randje.’

Eigenlijk heerst er een angstcultuur?

‘Mensen zijn absoluut bang aan de universiteit. Op het manifest krijgen we reacties als: wat goed dat je dit gedaan hebt, ik had het niet gedurfd... Alle medewerkers die aan het begin van hun carrière zitten, zijn afhankelijk van mensen boven hen. Die mensen zijn bang om hun baan te

verliezen als ze ergens iets verkeerd zeggen of te radicaal zijn.’

Wordt u anders behandeld sinds dit manifest er is?

‘Nee. Het is nog niet zo lang uit, maar ik heb nog geen boze reacties gekregen. Maar goed, als ik niet meer kan zeggen wat er aan de hand is, dan hoef ik ook niet meer aan de universiteit te werken. Ik werk er zelf trouwens al twintig jaar op tijdelijke basis.’

Zijn uw studenten op de universiteit met dezelfde problematiek bezig?

‘De meeste studenten zijn toch vooral bezig met hun diploma halen.’

Denkt u dat dat voortkomt uit het huidige systeem?

‘Ja, studenten worden ook keihard afgerekend. Je moet binnen zoveel jaar je diploma halen. Die zitten ook in die molen. Ik zie bij onze eigen studenten in de afgelopen twee jaar dan ook een omslag in denken. Ze willen misschien nog wel het onderzoek in, maar zeker niet aan de universiteit. Zij gaan allemaal werken bij andere instellingen of in het buitenland. Dat is vrij plotseling omgeslagen.’

‘DE UNIVERSITEIT MOET WEER VAN MEDEWERKERS EN STUDENTEN WORDEN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto's: Actiegroep Titanic en archief Matthias van Rossum

Misschien wel een van de meest extreme voorbeelden van marktwerking in een publieke instelling is de Vrije Universiteit Amsterdam. Matthias van Rossum, lid van de actiegroep Verontruste VU'ers, spreekt van een 'neoliberale revolutie'. Volgens hem is krachtig verzet noodzakelijk om de managementcultuur in het hoger onderwijs te doorbreken.

Je hebt zelf gestudeerd en gewerkt aan de Vrije Universiteit. Kun je aangeven wat er de afgelopen jaren met deze universiteit is gebeurd?

‘Net als op veel andere plekken werd het bestuur van de Vrije Universiteit sinds eind jaren negentig niet meer primair gecontroleerd en aangesteld door de medewerkers, maar door een raad van toezicht. De toezichthouders kwamen steeds vaker uit het bedrijfsleven, of uit andere sectoren die niets met onderwijs te maken hadden. Aan de VU was voormalig bestuursvoorzitter René Smit afkomstig uit het havenbedrijf. Daarnaast werd een bankier aangesteld.

Zij hebben een ‘bedrijfsmatige’ reorganisatie doorgevoerd waarin alles op de schop moest. Miljoenen werden uitgegeven aan nieuwbouw, omdat de VU mee moest met de nabijgelegen Zuidas. De medezeggenschap werd steeds meer buitenspel gezet. De ondersteuning moest zoveel mogelijk gedigitaliseerd worden en de vele ondersteunende medewerkers werden naar gecentraliseerde diensten overgeheveld of ontslagen. De onderwijslast voor docenten werd omhoog geschroefd, terwijl de onderzoekstijd werd teruggebracht. Onderzoek moest aansluiten bij universitaire speerpunten, waardoor de ruimte voor individuele onderzoeken minder werd. Tegelijkertijd werd het personeelsbestand geflexibiliseerd. Meer dan de helft van de medewerkers werkt nu op tijdelijke contracten.’

Zijn deze problemen representatief voor alle universiteiten en hogescholen in Nederland?

‘De conflicten die de afgelopen jaren tot uitbarsting zijn gekomen aan de Vrije Universiteit sluimeren in heel Nederland. In de afgelopen tien tot twintig jaar is het hele hoger onderwijs in Nederland radicaal hervormd. Maar hervorming is wellicht nog een te optimistische term: we zouden kunnen spreken van een neoliberale revolutie. Overheidsbeleid dat actief aanstuurde op de introductie van marktwerking in voormalige publieke sectoren heeft publieke instellingen omgevormd tot bedrijven. Onder druk van de zogeheten *outputfinanciering* – waarbij de financiering van universiteiten afhankelijk is van de hoeveelheid ‘productie’ in onderwijs en onderzoek – raakte het beleid gericht op kwantiteit in plaats van kwaliteit.

Universiteiten richten zich vooral op het binnenhalen en laten slagen van grotere aantallen studenten. Opleidingen moesten nu actief gepromoot worden om meer studenten binnen te halen. Het imago van de onderwijsinstelling werd cruciaal. De communicatieafdelingen groeiden snel. Het rendement werd belangrijker, omdat universiteiten het grootste deel van het geld pas krijgen wanneer studenten afstuderen.

Tegelijk groeide de totale financiering van het hoger onderwijs nauwelijks, waardoor een gelijkblijvend aantal docenten een groeiende studentenpopulatie moest doceren. De onderwijslast voor universitair medewerkers is daardoor de afgelopen jaren geëxplodeerd. Hetzelfde geldt voor onderzoekers: universiteiten worden beoordeeld op hun onderzoeksoutput. Deze wordt gemeten aan de hand van aantallen publicaties: artikelen, boeken, et cetera. Docenten zijn hun onderzoekstijd grotendeels kwijtgeraakt door de onderwijslast. Voor hun onderzoekstijd moeten ze bovendien veel publiceren en succesvol zijn in het aanvragen van extern geld, het liefst bij private partners. Dit maakt de

prestatiedruk enorm. En dat versterkt een riskant spanningsveld, waarbinnen beïnvloeding van onderzoeksresultaten door externe geldschieters, zoals bedrijven of andere belanghebbende organisaties, wetenschappelijke fraude of simpelweg haast en slordigheid, op de loer liggen.

De processen die hiermee in gang zijn gezet conflicteren met de wetenschappelijke kernwaarden, zoals het streven naar inzicht in de werking van de wereld, en de rust om te komen tot hoogwaardige, kwalitatieve bijdragen aan onderzoek en onderwijs. De universitaire hervorming is de afgelopen jaren op steeds meer verzet gestuit, maar een groot probleem is de introductie van wetgeving, die heeft geleid tot de verschuiving van zeggenschap van werknemers en studenten naar toezichthouders.’

Je maakt deel uit van de actiegroep Verontruste VU'ers (VVU'ers). Waar verzetten jullie je tegen?

‘De Verontruste VU'ers probeerden de universitaire reorganisatie en bezuinigingsronde te keren en op lange termijn de manier waarop de universiteit werkt te veranderen. Het verzet was in de kern gekant tegen de onteigening van de universiteit. Dus de onteigening ten opzichte van medewerkers en studenten – die geen enkele zeggenschap meer hebben over de inrichting en werking van de universiteit. Maar ook de onteigening van de universiteit als publieke instelling, dus ten opzichte van de samenleving. De VVU'ers verzetten zich dan ook tegen het idee dat een universiteit een ‘bedrijf’ zou zijn, dat alleen bestaat om diploma's te produceren.’

Wat voor acties hebben jullie georganiseerd?

‘Het begon klein en simpel, namelijk met open discussiebijeenkomsten, waarbij iedereen die iets met de VU te maken had welkom was. Daarbij stonden altijd twee vragen centraal: wat zijn de problemen (en oorzaken), en wat kunnen wij daar gezamenlijk

Studenten Aard- en Levenswetenschappen bezetten de bovenste verdieping van de Vrije Universiteit uit protest tegen de enorme bezuinigingen op hun opleidingen.

aan doen? Vrij snel bleek dat er veel animo voor was. Steeds meer mensen kwamen langs. Tegelijkertijd bleek dat de problemen vrij duidelijk waren, maar dat de oplossingen niet voor de hand lagen. Vanaf daar zijn we begonnen met het delen van onze analyse van de problemen aan de VU en andere Nederlandse universiteiten, en een oproep aan de VU-medewerkers en studenten om met ons mee te gaan werken aan oplossingen. Een deel van het directe probleem – en dus de oplossing – lag natuurlijk bij de scheve machtsverhoudingen, het gebrek aan zeggenschap van medewerkers en het gevoerde beleid van het universitaire bestuur.

Wij zijn daarom manifestaties gaan organiseren rond de overlegvergaderingen van de medezeggenschap en het universiteitsbestuur. Gewoon om te laten zien dat heel veel mensen het niet eens waren met het bestuur en de plannen die op dat moment op tafel lagen. Dat bleek indruk te maken. Het universiteitsbestuur werd heel paniekerig. Tegelijkertijd werd duidelijk dat ze echt niet bereid waren om iets te veranderen. Dus zijn we actie gaan voeren tegen de dreigende ontslagen. We hebben toen onder meer een manifestatie georganiseerd bij het bestuursgebouw – dat niet op de campus staat, maar op een bedrijventerrein in Amstelveen. Daar hebben we alle medewerkers van dat gebouw met een protestontbijt ontvangen, onder begeleiding van een

punkrockband die de hele ochtend protestliederen speelde.’

Wat willen jullie bereiken?

‘De ontslagen zijn erdoor gedrukt, helaas. Een van de directe doelstellingen was het voorkomen van gedwongen ontslagen. Maar mede door de druk van de VVU’ers en de vakbond is wel een stevig sociaal plan afgesloten. Op lange termijn zullen universiteiten moeten veranderen. Van bedrijf weer terug naar publieke instelling. De universiteit moet weer van medewerkers en studenten worden. Daarvoor zal de bestuursstructuur moeten veranderen. Dat is afhankelijk van wetgeving, maar ook van de directe machtsverhoudingen tussen medewerkers, medezeggenschap en vakbonden aan de ene kant en besturen en toezichthouders aan de andere kant. De SP heeft in de Tweede Kamer heel duidelijk laten zien dat ze aan de kant van de medewerkers en studenten staat.’

Zijn er naast Verontruste VU’ers nog andere actiegroepen bij universiteiten?

‘De laatste tijd zijn veel nieuwe initiatieven ontstaan. Daarin zie je veel terug van het VVU-geluid. Sommige pakken het op een eigen manier op. Dat is goed. Het verzet zal breed moeten zijn en ieder initiatief dat bijdraagt is belangrijk. Drie uitgangspunten zijn daarbij wel van belang. Allereerst zal het verzet krachtig moeten zijn, wil het succesvol

zijn. Het gaat dus om meer dan alleen stukken schrijven en denktanks oprichten. We moeten een echte effectieve tegenmacht organiseren willen we iets veranderen. Wetenschappers vergeten dat soms, omdat ze gewend zijn om onderzoek te doen en te publiceren. Maar de universiteit veranderen is ook echt mensenwerk – mensen in beweging krijgen. Ten tweede zal het verzet zich moeten richten op machtsverhoudingen: we moeten de universiteit weer heroveren. Als we de huidige bestuurs- en toezichthoudersstructuren intact laten, zal er op lange termijn niets veranderen. Ten derde moeten we niet vergeten dat universitaire gemeenschappen niet alleen uit academisch personeel bestaan, maar ook uit studenten en ondersteunend personeel. De schoonmakers, secretaresses, ICT’ers en anderen hebben ook last van het beleid waarin de werkdruk wordt opgevoerd, arbeidsvoorwaarden worden ondermijnd, en flexibilisering en uitbesteding worden opgeschroefd.’

Heb je het idee dat er iets broeit aan de universiteiten?

‘Zeker! Er is veel vraag naar de ervaringen van de VVU’ers. Mensen willen weten wat er speelde en wat we gedaan hebben, omdat ze merken dat dezelfde processen gaande zijn in hun eigen omgeving. Laatst werd ik bijvoorbeeld uitgenodigd door de Universiteit van Amsterdam om te praten over de VVU-ervaringen. Daar wilden ze weten wat zij daarvan konden leren en zelf konden doen.’

Matthias van Rossum (1984) is historicus en studeerde en werkte aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Momenteel is hij verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) en aan de Universiteit Leiden. Daarnaast is hij plaatsvervangend lid van het FNV Ledenparlement.

FREUD: POLITIEK EN ONDERBUIK

Tekst Ronald van Raak Foto: Wikimedia commons CC

'Het belangrijkste probleem voor de menselijke soort lijkt mij: of en in welke mate hun cultuurontwikkeling erin zal slagen de verstoring van hun gemeenschapsleven door de menselijke instincten van agressie en zelfdestructie onder de duim te krijgen... De mensen hebben zoveel controle over de natuurkrachten verworven dat het hun geen moeite zou kosten elkaar volledig uit te roeien. Dat weten ze, en dat is de oorzaak van een groot deel van hun huidige onrust, hun ongeluksgevoelens en hun angsten.'

Veel e-mailtjes die Kamerleden 's nachts krijgen zouden mooi onderzoeksmateriaal zijn geweest voor Sigmund Freud. Geschreven in blinde woede of in blijkbare dronkenschap, met de meest verschrikkelijke verwensingen, zonder een duidelijk onderwerp of doel. Plegers van zinloos geweld, dronken hooligans, agressieve straatrovers, vaak kunnen zij achteraf niet verklaren waarom zij iets hebben gedaan. Soms vergoelijken ze hun gedrag door te zeggen dat ze 'zichzelf' niet waren.

Het begincitaat komt uit *Het onbehagen in de cultuur* (1930), waarin Freud het ongenoegen verklaart dat mensen hebben met de samenleving. De psycholoog werd ook geconfronteerd met veel ongenoegen in zijn eigen omgeving. Freud groeide op als seculiere jood in Wenen, waar hij te maken kreeg met toenemend antisemitisme. Zijn werk leidde tot ongenoegen in de wetenschappelijke wereld: zijn ideeën over seksuele neurosen en frustraties bleven hier lange tijd taboe.

Freud stelt dat ieder mens emotioneel gevangen zit tussen de morele eisen die de samenleving ons oplegt en de ongeremde driften die ons onderbewuste sturen. Ons verstand weet dat we ons moeten gedragen, maar onze onderbuik wil dat niet altijd. Dan raken we in de war en gaan we ons

Sigmund Freud, omstreeks 1900

vreemd gedragen. Het probleem is niet dat sommige mensen afwijkend gedrag vertonen, maar dat we leven in een cultuur die ons 'gek' maakt, omdat ze onze natuurlijke driften onderdrukt.

Cultuur is voor ons een verheven begrip, dat ons onderscheidt van dieren. Kunst, sport en onderwijs zijn middelen om jezelf te ontwikkelen en te emanciperen. Om te volharden in je bestaan – om met Spinoza te spreken. Freud laat echter een heel andere kant zien van onze cultuur, eentje die ons juist belemmert en onderdrukt. Elke cultuur kent een groot aantal geschreven én ongeschreven regels, die aangeven wat je wel of niet mag zeggen en hoe je jezelf moet gedragen.

Freud behoort tot de revolutionairen in de filosofie die weinig heel hielden van moderne opvattingen over de redelijke en vrije mens. Marx leerde

hoe het denken van mensen wordt bepaald door hun positie in de samenleving, Darwin liet zien hoe ons bewustzijn onderdeel is van een proces van natuurlijke selectie. Freud toont hoe ons bewustzijn ook nog eens wordt gestuurd door onze innerlijke driften. Ons bewustzijn lijkt een klein en kwetsbaar sloepje, in een grote en woeste oceaan.

Helemaal ongemakkelijk wordt de leer van Freud als hij ook nog het bestaan ontkent van een eigen geweten. Hij ziet het Ik ('ego') als een soort slagveld, waarop onze natuurlijke driften ('es') strijden met onze cultuur ('superego'), wat leidt tot voortdurende spanningen. In dat superego klinkt volgens Freud ook de stem van ons geweten, waarin we niet worden geleid door onze eigen morele idealen, maar door de eisen van onze cultuur, 'als door een garnizoen in een bezette stad'.

De analyses van Freud zijn voor politici leerzaam. Ze verklaren waarom mensen soms instemmen met regels, maar zich er toch niet aan houden. En waarom mensen soms verrast zijn door hun eigen gedrag. Het antwoord van Freud vind ik echter niet overtuigend. Hij ontwikkelde de psychoanalyse, een therapie die mensen moet leren omgaan met de spanning tussen het onderbewustzijn en de samenleving. Een politicus die voorstelt dat iedereen in therapie moet, maakt zich vast niet erg populair.

Maar het is ook niet logisch: Freud ziet een maatschappelijk probleem, dat kun je niet op individueel niveau oplossen. Wel belangrijk is dat politici beseffen waarom mensen een onderbuik hebben en zich niet als vanzelf gedragen als we regels stellen of het vingertje heffen. In onze samenleving zullen we ook voldoende ruimte moeten laten voor de onderbuik. Sociale media lijken juist daarin te voorzien: als een middel om de ergste stoom af te blazen.

SCHAARSTE MAAKT ONS DOMMER

Tekst: Tijmen Lucie

Armoede is niet het gevolg van slechte beslissingen, het is de armoede zélf die tot slechte beslissingen leidt. Dat is de belangrijkste conclusie uit de pas vertaalde studie van de gerenommeerde Harvard-econoom Sendhil Mullainathan en Princeton-psycholoog Eldar Shafir over de psychologie van de schaarste.

TUNNELVISIE

Of het nu gebrek aan tijd, geld, voedsel of sociale contacten is: schaarste beïnvloedt ons gedrag, zo stellen de auteurs Mullainathan en Shafir in hun boek *Schaarste: Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Schaarste van tijd en geld kan positief zijn. Deadlines en geldgebrek kunnen ons bijvoorbeeld vindingrijk en doelgericht maken. Maar schaarste kan ook voor blinde vlekken zorgen en zelfs ons denkvermogen beperken. En daarover gaat het grootste gedeelte van het boek. Over hoe schaarste ‘bezit neemt van ons denken’ en kan leiden tot tunnelvisie. Zo halen zij een onderzoek naar doodsoorzaken onder brandweermannen aan, waaruit naar voren komt dat verkeersongelukken (na hartaanvallen) de meest voorkomende doodsoorzaak zijn. Pas daarna komt stikken van de rook of omkomen in de vlammen. De verklaring hiervoor is dat brandweermannen zo gericht zijn op hun taak om in zo min mogelijk tijd bij de plaats des onheils te komen, dat zij andere zaken vergeten, zoals het omdoen van hun autogordel.

BANDBREEDTE

De centrale stelling van het boek is dat schaarste beslag legt op ons denkvermogen, op de ‘bandbreedte’, zoals de auteurs het noemen. Wie lijdt aan schaarste – of dat nu van tijd, geld of sociale contacten is – maakt andere

beslissingen dan wanneer er sprake is van overvloed. En vaak zijn dat slechtere beslissingen. Aan de hand van tal van gedragsexperimenten, waarvan een deel door henzelf is uitgevoerd, laten Mullainathan en Shafir zien hoe schaarste het denkvermogen van mensen beperkt. Een van hun interessantste onderzoeken hebben ze verricht onder suikerrietboeren in India. Ze ontdekten dat deze boeren zestig procent van hun jaarinkomen na de oogst ontvangen. Dat betekent dat ze een deel van het jaar rijk zijn en een deel van het jaar arm. Om te meten welke effecten dit op hun denkvermogen had, deden zij zowel voor als na de oogst IQ-tests. Wat bleek: de boeren scoorden veel beter in de rijke maanden na de oogst dan in de periode daarvoor, waarin geld schaars was. Het verschil in intelligentie tussen voor en na de oogst bedroeg maar liefst negen à tien punten.

Met andere woorden: schaarste maakt dom. Als je arm bent kom je niet alleen geld tekort, maar ook bandbreedte, waardoor je verkeerde beslissingen neemt. Mede daardoor steken armen zich in schulden die ze niet kunnen aflossen. Schaarste creëert dus meer schaarste. Deze conclusie gaat lijnrecht in tegen de heersende neoliberale gedachte, die ook door het huidige kabinet wordt verkondigd, dat armoede een individueel probleem is dat door de persoon in kwestie zelf opgelost moet worden. Als de overheid mensen in de bijstand maar voldoende ‘prikkel’ door ze bij ‘onaangepast gedrag’ of ‘onverzorgde kleding’ te korten op hun uitkering en door ze voor te lichten en scholing te geven, dan gaan zij vanzelf wel aan het werk, zo redeneert het kabinet bij monde van staatssecretaris van Sociale Zaken, Jetta Klijnsma.

Mullainathan en Shafir zijn het hier niet mee eens en noemen de plannen van Klijnsma om bijstandsgerechtigden te korten op hun uitkering

‘verschrikkelijk’. Wil je armoede effectief bestrijden dan moet je volgens hen de bandbreedte vergroten. Dat kan al door bescheiden oplossingen als het geven van korting op de kinderopvang, hulp bij het invullen van formulieren en lichtgevende medicijndoosjes om mensen te herinneren aan het nemen van hun medicijnen. Alleen scholing is in hun ogen onvoldoende, want armen missen er de bandbreedte voor.

CONTEXT VAN ARMOEDE

Met hun psychologie van de schaarste willen de auteurs niets minder dan een nieuwe wetenschap vestigen. Zij reizen daarom de hele wereld over om hun boodschap te verkondigen. ‘Als we maar een klein beetje in termen van bandbreedte zouden denken, als we iets meer oog zouden hebben voor de context van armoede, zou dat al een enorm verschil maken’, zo stelde Shafir in een interview met Rutger Bregman van de Correspondent.

Sendhil Mullainathan en Eldar Shafir
Schaarste: Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen

359 pagina's

Uitgeverij: Maven Publishing

ISBN: 9789490574994

Prijs: € 22

DE REFERENDUMWET

Tekst: Arjan Vliegthart en Nina de Ridder Foto: Archief SP

Op 1 juni 2005 stemde meer dan zestig procent van de Nederlandse bevolking tegen de Europese Grondwet. Een historische gebeurtenis, niet alleen omdat de Nederlandse burger een duidelijk 'nee' liet horen tegen de door Europese beleidsmakers bedachte nieuwe ordening van de Europese Unie, maar ook omdat op die dag het eerste nationale referendum werd gehouden. Een eenmalige gebeurtenis in het naoorlogse Nederland, maar dat zou zomaar kunnen veranderen als het wetsvoorstel om raadgevende referenda toe te staan wordt aangenomen door de Eerste Kamer.

Referenda zijn er in alle soorten en maten. Er zijn bindende en adviseerende referenda. In het eerste geval dienen de volksvertegenwoordiging en regering zich te voegen naar de uitspraak van de kiezer, in het tweede geval is de uitslag van het referendum slechts een advies, dat parlement en kabinet naast zich neer kunnen leggen. Op dit moment zijn er twee referendumwetsvoorstellen in de Eerste Kamer in behandeling. Het eerste voorstel wil een adviserend referendum mogelijk maken, het tweede voorstel een bindend correctief referendum. In het laatste geval kan er door middel van een referendum een besluit van de volksvertegenwoordiging teruggedraaid worden. Voor dit voorstel moet echter de Grondwet veranderd worden. Daardoor moet de wet na te zijn aangenomen door de Eerste Kamer nog een keer worden behandeld in de Tweede en Eerste Kamer. Na nieuwe Tweede Kamerverkiezingen moet het voorstel dan in beide Kamers met een tweederdemeerderheid worden aangenomen om een Grondwetswijziging mogelijk te maken.

In Nederland is de discussie over het nut en de wenselijkheid van referenda van redelijk recente datum. Lange tijd was de algemene consensus dat een representatieve democratie en referenda op gespannen voet met elkaar zouden staan. In een representatieve democratie kiezen burgers hun

volksvertegenwoordigers, die vervolgens namens deze burgers besluiten nemen in het algemeen belang. Daar paste directe inspraak op concrete onderwerpen niet in, vond een ruime meerderheid van de volksvertegenwoordiging lange tijd. Referenda zouden de macht van de volksvertegenwoordigers ondermijnen en burgers zeggenschap geven over complexe vraagstukken die wellicht te moeilijk zouden zijn om door Jan met de pet te kunnen worden beoordeeld. Toch veranderde de algemene beeldvorming daarover in de jaren zestig en zeventig. Burgers werden mondiger en vooral op links kwam er een sterker pleidooi om inspraak niet te beperken tot één stembusgang per vier jaar. Referenda werden minder als bedreiging voor de representatieve democratie gezien en meer als een aanvulling daarop. Geleidelijk groeide dan ook het draagvlak om referenda per wet mogelijk te maken.

DE NACHT VAN WIEGEL

Het eerste initiatief om het referendum op te nemen in onze Grondwet sneuvelde in 1999, toen de Eerste Kamer door toedoen van VVD-senator Hans Wiegel op het laatste moment ervoor zorgde dat het voorstel één stem tekort kwam. Het leidde bijna tot een kabinetcrisis, omdat D66 hiermee een van haar traditionele kroonjuwelen dreigde te verliezen. Uiteindelijk werd de coalitie echter gered en de kabinetbreuk

gelijmd. Vervolgens kende ons land tussen 2002 en 2005 een tijdelijke Referendumwet. Deze wet had niet alleen betrekking op nationale referenda, maar ook op gemeentelijke en provinciale volksraadplegingen. Van deze tijdelijke referendumwet is echter nooit gebruik gemaakt. Deze wet regelde namelijk alleen dat er op nationaal niveau referenda georganiseerd konden worden over concrete wetsvoorstellen. Het referendum over de Europese Grondwet ging echter niet over een wetsvoorstel, maar over een Europees verdrag. Daarvoor was dan ook een aparte wet nodig, waartoe de Tweede Kamer onder leiding van SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel het initiatief nam.

DE EUROPESE GRONDWET

De uitslag van het referendum kwam voor de gevestigde politieke partijen als een verassing. De meeste partijen hadden campagne gevoerd voor de Europese Grondwet, maar hadden ook vooraf aangegeven de uitslag van de volksraadpleging te respecteren. Daarom besloot de Tweede Kamer, zij het met de nodige tegenzin, de Europese Grondwet niet te ratificeren. Samen met het Franse 'non' zorgde dat ervoor dat de Europese Grondwet werd ontdaan van symboliek en een andere naam kreeg: het Verdrag van Lissabon. Inhoudelijk veranderde er echter niet zoveel. Het Engelse Hogerhuis dat er onderzoek naar deed, stelde vast dat 96 procent van het Verdrag van Lissabon overeenkwam met de verworpen Europese Grondwet.

Na de volksraadpleging over de Europese Grondwet bekoelde de liefde voor het referendum bij een groot deel van de politieke partijen. Hoewel zowel de PvdA als de Christen-Unie in hun verkiezingsprogramma in

Mei 2005. SP'ers voeren actie tegen de Europese Grondwet.

2006 aangaven dat ook een nieuw Europees verdrag aan de bevolking moest worden voorgelegd, kwam het tweede referendum er nooit. Het CDA onder leiding van oud-premier Balkenende verzette zich ertegen en won het pleit tijdens de formatie. De oppositie, waaronder de SP, ondernam nog een poging om een tweede referendum per wet af te dwingen, maar dat voorstel leidde schipbreuk door toedoen van de toenmalige regeringspartijen, die tegen waren. Daardoor werd het Verdrag van Lissabon nooit aan de bevolking voorgelegd en alleen in het parlement, waar de pro-Europese partijen een meerderheid hadden, behandeld en aangenomen.

EEN NIEUWE INITIATIEFWET

Tegelijkertijd werkte een aantal partijen wel door aan twee initiatiefwetsvoorstellen, die al in 2005 werden

ingediend, waardoor referenda in de toekomst wel mogelijk zouden moeten worden. Door het scheppen van heldere regels voor het invoeren van een adviserend referendum en het wijzigen van de Grondwet om een correctief referendum mogelijk te maken, kunnen we binnenkort wellicht ook in Nederland het referendum voorgoed in de armen sluiten.

Voordat een adviserend referendum kan plaatsvinden, moet eerst een inleidend verzoek gedaan worden door ten minste 10.000 kiesgerechtigden. Wanneer hieraan voldaan is, zijn daarna nog 300.000 steunbetuigingen nodig om daadwerkelijk een adviserend referendum te laten plaatsvinden. Aan de uitslag kunnen verschillende formele gevolgen worden verbonden, waaronder (bij een meerderheid) een verplichte herover-

weging van een wet of verdrag. Voor het houden van een correctief referendum zijn ook bepaalde kiesdrempels nodig, die nog bij wet moeten worden vastgesteld. In het geval van een correctief referendum vervalt het wetsvoorstel op het moment dat een meerderheid van de deelnemers aan het referendum tegen heeft gestemd. Het voorstel wordt direct bekrachtigd wanneer een meerderheid voor het wetsvoorstel stemt.

Indien het voorstel voor een advise- rend of correctief referendum wordt aangenomen, dan kan het referen- dum ook ingezet worden bij de goedkeuring van Europese verdragen. Dit betekent dat de regering bij het nemen van belangrijke beslissingen over de toekomst van de EU, naast de Eerste en Tweede Kamer, ook de burgers van Nederland zou moeten horen. De besluitvorming over belangrijke onderwerpen in de EU, mits ingevoerd via een Europees verdrag of een verdragswijziging, blijft op deze manier openstaan voor de wensen van het volk. De invoering van de mogelijkheid tot het houden van een referendum biedt de burger dus een instrument om het parlement bij te sturen, indien dat stappen dreigt te nemen waar in de maatschappij geen draagvlak voor bestaat. Dit brengt de burger niet alleen dichterbij de politiek, maar zet ook de deur op een kier voor inspraak over de toekomst van de EU.

DE EERSTE KAMER AAN ZET

Na een periode van negen jaar, waarbij het voorstel diverse keren door wisselende politieke verhoudingen in de ijskast werd gestopt, behandelt de Eerste Kamer op 8 april beide voorstellen. Mocht de Eerste Kamer met beide instemmen, dan heeft Nederland vanaf de zomer de mogelijkheid om een adviserend referendum te houden. Of het correctieve referendum er ook komt, hangt af van de politieke verhoudin- gen na de volgende Tweede Kamerver- kiezingen.

'IN ONS STRAATJE' MODERN LINKS ZOEKT ELKAAR OP

Tekst: Hans van Heijningen Foto: Karen Veldkamp

Voor een socialistische partij staan internationale solidariteit en internationaal samenwerken hoog in het vaandel. Vanaf de oprichting van de partij, meer dan veertig jaar geleden, heeft de SP over de grenzen gekeken. Of het nu ging om de slachtoffers van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam, de solidariteit met de mijnstakers in Engeland of de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika, de SP liep voorop in het organiseren van steun voor de strijd die anderen, elders te wereld, voerden voor menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.

Internationaal samenwerken doen we vanuit de linkse partijen in het Europees Parlement en in de Raad van Europa. Afgelopen zomer waren Emile Roemer en ik Brazilië en Venezuela. Om daar te zien hoe links regeert, wat dat oplevert en welke problemen zich daar voordoen. Het was een inspirerende reis, waar we op de website uitgebreid verslag van hebben gedaan. Daarnaast is Emile de laatste jaren ook op werkbezoek geweest in Afrika en het Midden-Oosten. Dat we een partij zouden zijn die zich het liefst achter de dijken zou verschuilen is dan ook kletspraat.

Ook dichterbij huis kunnen we van elkaar leren. Sinds 2007 komen modern linkse partijen uit Europa op initiatief van de SP eens per jaar bij elkaar. Om te leren van elkaars ervaringen, elkaars successen en tegenslagen. Dat doen wij expres in informeel verband. In het optuigen van één Europese linkse partij zien we voorlopig niets. Elk van onze partijen is geworteld in de eigen samenleving en behalve dat er veel is wat ons bindt, verschillen we ook behoorlijk van elkaar. Juist binnen een losse, informele setting kunnen we discussies voeren die ons verder helpen.

Sinds 2007 komen we als modern links bijna elk jaar bijeen. Dit jaar was

Informele ontmoeting van Europese modern linkse partijen in Amersfoort.

dat in Amersfoort, met vertegenwoordigers van linkse partijen uit elf landen. We hebben gesproken over drie thema's: 1) de crisis en Europa, 2) meebesturen en het voorbereiden daarop en 3) samenwerking op het niveau van het Europees Parlement.

Wanneer we het over Europa hebben, zien we dat alle op de bijeenkomst aanwezige partijen het eens zijn over wat er niet deugt aan het beleid van de Europese Unie: de focus op een sluitende begroting, de armoede die daardoor groeit, het democratisch tekort van dit Europa. Ook over wat er moet gebeuren zijn we het snel eens: investeren, banen scheppen, de weg omhoog inzetten in plaats van de economie kapot te bezuinigen. Maar over de vraag wat we met de EU aan moeten, wordt heel verschillend gedacht. Vooral vanuit Zweden en Nederland is er een sterke roep om de Europese Commissie qua bevoegdheden terug in het hok te dringen; versterking van de nationale democratie wordt door de Vänsterpartiet en de SP gezien als een voorwaarde om grip te krijgen op het economisch beleid en op onze banken en om te voorkomen dat de EU zich binnenkort gaat bemoeien met onze pensioenen en sociale voorzieningen. Onze Duitse vrienden van Die Linke daarentegen, die zich grote zorgen maken over de desintegrerende tendensen binnen Europa, maken zich vooral sterk voor een grondige wijziging van het sociaaleconomisch beleid van de EU. De aanzienlijke verschillen tussen Europese linkse partijen over hoe verder met de EU, hangen nauw

samen met de historische, culturele en economische verschillen tussen de landen. Begrip voor elkaars positie en standpunten lijkt voorlopig het hoogst haalbare.

Vrijwel alle aanwezige partijen doen mee aan de Europese verkiezingen. Voor zover zij in het Europees Parlement vertegenwoordigd zijn, zijn ze bijna allemaal lid van Europees Verenigd Links/Noords Groen Links (GUE/NGL), de confederale fractie van Verenigd Links waarbinnen iedere parlementariër de vrijheid heeft zijn eigen positie te bepalen. Iedere linkse partij die zich als 'links van de sociaaldemocratie' positioneert, kan zich in principe bij de GUE/NGL aansluiten. Omdat deze laagdrempelige constructie in de praktijk regelmatig tot problemen leidt, is het wenselijk om met elkaar verder te praten over wie we zijn en hoe we ons binnen het Europees Parlement het beste op kunnen stellen. Daarbij is het uitdrukkelijk niet de bedoeling om partijen tot hechtere vormen van samenwerken te verplichten. Van samenwerking die van bovenaf wordt opgelegd zijn we niet gediend, niet in de EU en niet binnen de GUE/NGL-fractie.

In 2007 nam de SP het initiatief om met vertegenwoordigers van modern linkse organisaties te praten over de uitdagingen waar we voor staan. Sinds dat jaar zijn we zes keer bij elkaar geweest. Uit het feit dat steeds meer partijleiders meedoen, kun je afleiden dat het initiatief in een reële behoefte voorziet.